IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr ,2026

MAKTAB O‘QUVCHILARINING AXBOROT BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA MANTIQIY FIKRLASHNING O‘RNI

Kilichov Akobir Kodirovich
Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti
mustaqil tadqiqotchisi
e-mail: akobirkilichov05@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22863235

Annotatsiya. Mantiqiy fikrlash axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarga axborot jamiyati sharoitlariga moslashish imkonini beradi. Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirishda mantiqiy fikrlashning afzalliklari va uni shakllantirishning ba’zi usullari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mantiqiy fikrlash, tizimlashtirish, sintez qilish, STEM, integratsiya.

Zamonaviy axborot texnologiyalari jamiyatida axborot bilan ishlash kompetensiyasi alohida ahamiyatga ega. Bu muvaffaqiyatli shaxsiy rivojlanishning asosiy kriteriyalaridan biriga hisoblanadi. Katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlash qobiliyati tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan bugungi dunyoda maktab o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning dolzarbligi ortib bormoqda. Mantiqiy fikrlash maktab o‘quvchilarida ushbu kompetentsiyani shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki u taqdim etilgan ma’lumotlarni tuzish, tahlil qilish va baholashga, shuningdek, asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Mantiqiy fikrlash - aqliy faoliyat jarayoni bo‘lib, u axborotni tahlil qilish, sintez qilish, baholash va tizimlashtirish uchun mantiq qonunlaridan foydalanishga asoslangan bo‘ladi. Bunday fikrlash o‘quvchilarga bilimlarni tartibga solish, g‘oyalar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash va muammolarni hal qilish yo‘llarini topish imkonini beruvchi muhim vositadir. Ya’ni u o‘quvchilarga ma'lumotlarlar ustida quyidagi harakatlarni bajarishga imkon beradi:

1. Tizimlashtirish - ma'lumotlarni tartibga solish va uning tarkibiy qismlariga bo‘lish.
2. Tahlil qilish- muhim elementlarni va ular orasidagi munosabatlarni ajratish.
3. Sintez qilish - elementlarni yangi yaxlit guruhga birlashtirish.
4. Baholash - axborotning ishonchliligi, dolzarbligi va foydaliligini aniqlash.
5. Qaror qabul qilish - axborot tahlili asosida eng yaxshi yo‘nalish, usulni tanlash.

Maktab o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish asosida axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifasidir. Maktab o‘quvchilarida mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga bag’ishlangan dastlabki tadqiqotlardan L. S. Vygotskiy (1934) va J. Piage (1936) tomonidan olib borilgan.[1,2] Ko‘plab zamonaviy ilmiy adabiyotlarda maktab o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish asosida axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish uchun matematika fanini asos qilib olishgan. [3] Masalan, A. V. Baxmetyeva va N. V. Zagvyazinskayalar matematika orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish oson ekanligini va bu axborot bilan ishlash ko‘nikmalarida ham yordam berishini ta’kidlashgan.[4]

Shuningdek, axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirishda o‘quv jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishning muhim o‘rni haqida M. A. Kondrateva o'z tadqiqotlarida keltirib o'tgan.[5]

Bundan ma’lum bo'ladiki, maktab o‘quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyasini muvaffaqiyatli shakllantirish uchun ularning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish lozim bo'ladi. o‘quv jarayonlarida, darslarda yoki darsdan tashqari mashg’ulotlarda foydalanish mumkin bo‘lgan bir nechta usullar mavjud. Ular quyidagilar:

1. Mantiqiy tafakkurni rivojlantirish vazifalari - analogiya, tasniflash, qatorlar, naqshlar va boshqalar uchun topshiriqlar.

2. Munozaralar - asosli fikr va asosli dalillarni talab qiladigan masalalarni muhokama qilish.

3. Muammoni hal qilish - muammoli vaziyatlarni shakllantirish va tahlil qilish, mumkin bo‘lgan yechimlarni izlash.

4. o‘yinlar va treninglar - mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun turli xil o‘yinlar va treninglar, masalan, shaxmat, boshqotirma va mantiqiy topshiriqlar.

Maktab o‘quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyasini samarali shakllantirish uchun mantiqiy fikrlashni rivojlantirishni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bunga quyidagilar orqali erishish mumkin:

1. Faol ta'lim usullarini qo‘llash - mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga undaydigan usullardan foydalanish.

2. Fanlararo aloqalar - turli fanlarda, masalan, matematika, tabiiy, gumanitar fanlarda va hokazolarda mantiqiy elementlarni aniqlash va ulardan foydalanish.[6]

3. Mantiqiy ko‘nikmalarni baholash - mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan vazifalar va mezonlarni baholash tizimiga kiritish.

Axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Ma’lumotni qidirish, baholash va filtrlash
- Ma'lumotlarni tahlil qilish va sharhlash
- Yangi bilim va g’oyalarni sintez qilish
- Tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish

Bu bosqichlarning har birida axborot bilan ishlash samaradorligi va sifatini ta’minlovchi mantiqiy fikrlash muhim o‘rin tutadi. Axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirishda mantiqiy fikrlashning afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Mantiqiy fikrlash o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni, shuningdek, axborotning ishonchliligi va dolzarbligini baholash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu ularga eng foydali va ishonchli bilim manbalarini tanlash imkonini beradi.

2. Analitik ko‘nikmalarni takomillashtirish: Mantiqiy fikrlash ma'lumotlar va ma'lumotlarni tahlil qilish, munosabatlar va fikrlarni kashf qilish, sabab va ta'sir munosabatlarini aniqlash qobiliyatini o‘rgatadi. Bu akademik va martaba muvaffaqiyati uchun muhim bo‘lgan kuchli tahliliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

3. Qaror qabul qilish jarayonini osonlashtirish: Mantiqiy fikrlash talabalarga mavjud variantlarni baholashga va eng oqilona yechimlarni tanlashga yordam beradi. Ushbu mahorat axborotni samarali boshqarish va vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarurdir.

4. Chuqur o‘rganish uchun sharoit yaratish: Mantiqiy fikrlash o‘quvchilarga bilimlarni tizimlashtirish va tartibga solish imkonini beradi, bu esa yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirish jarayonini osonlashtiradi va chuqur o‘rganishga yordam beradi.

5. Muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish: o‘z fikrlarini mantiqiy ifodalash va o‘z nuqtai nazarini bahslash qobiliyati talabalarga samarali muloqot qilish va muhokamalarda qatnashish imkonini beradi. Bu muloqot qobiliyatlari va jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishning muhim jihati.[7]

6. Ijodkorlikni rivojlantirish: Mantiqiy fikrlash ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi, chunki o‘quvchilar analitik ko‘nikmalardan foydalangan holda yangi g’oyalar va yechimlarni yaratishlari mumkin.

7. Kelajakdagi kareraga tayyorgarlik: Mantiqiy fikrlash qobiliyati barcha sohalar uchun ayniqsa, fan- texnologiya, muhandislik va matematika (STEM) uchun muhim talabdir.[8] Maktab o‘quvchilarida ushbu kompetentsiyani rivojlantirish ularni muvaffaqiyatli martaba va mehnat bozorining doimiy o‘zgaruvchan talablariga moslashishga tayyorlaydi.

Xulosa

Mantiqiy fikrlash maktab o‘quvchilarida axborot bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirishning muhim vositasidir. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish tanqidiy fikrlash, tahliliy ko‘nikmalar, qaror qabul qilish, muloqot qobiliyatlari va ijodkorlikni yaxshilashga yordam beradi. Umuman olganda, mantiqiy fikrlash o‘quvchilarning axborot bilan samarali ishlash qobiliyatini rivojlantirishning asosiy jihati bo‘lib, ularni kelajakda muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatga tayyorlaydi. Shu munosabat bilan mantiqiy fikrlashga o‘rgatish ta’limning barcha bosqichlarida o‘quv dasturlariga kiritilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Пиаже, Ж. (1936). Изучение логического мышления у детей. М.: Просвещение.
2. Выготский, Л. С. (1934). Мышление и речь. М.: Советская наука.
3. Бахметьева, А. В. (2018). Развитие логического мышления учащихся средней школы в процессе изучения математики. Вестник Челябинской государственной педагогической университета, (6).
4. Загвязинская, Н. В. (2019). Технологии развития логического мышления учащихся на уроках математики. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Педагогика и психология образования, 23(3), 446-454.
5. Кондратьева, М. А. (2020). Использование информационных технологий в развитии логического мышления учащихся. Информационные технологии в образовании, (46), 36-43.

6. Баландина, Л. А. (2016). Развитие логического мышления учащихся на уроках истории. Вестник Челябинской государственной педагогической университета, (5), 15-19.
7. Оганесян, Г. М. (2016). Развитие логического мышления учащихся в процессе изучения естественнонаучных дисциплин. Педагогика, (11), 48-56.
8. Арбузова, И. Е. (2019). Развитие логического мышления учащихся в процессе изучения информатики. Информационные технологии в образовании, (47), 53-61.